

General-major

Todor ATANASOVSKI

## PROSTORNA DIMENZIJA U SISTEMU BORBENE ORGANIZACIJE TERITORIJALNE ODBRANE

O značaju i ulozi tzv. prostorne dimenzije teritorijalne odbrane u koncepciji i doktrini opštenarodnog odbrambenog rata u poslednje vreme govori se sve češće. Ovaj fenomen zauzeo je već zapaženo mesto u izgradnji oružanih snaga, stalno se susreće u našoj vojnoj terminologiji i vojno-normativnoj delatnosti, a neretko i u teorijskim raspravama. Sudeći po stepenu interesovanja moglo bi se čak reći da je »prostorna dimenzija« trenutno u centru pažnje i da zaslužuje da bude i potpunije izučena. Utoliko više što predstavlja bitno novi kvalitet u praksi oružane izgradnje, koji traži svoje mesto i u teoriji ratne veštine.

### SMISAO PROSTORNE DIMENZIJE U SISTEMU ORGANIZACIJE TERITORIJALNE ODBRANE

Prostorna dimenzija borbene organizacije TO javlja se kao neposredan izraz i rezultat prakse odbrambenih priprema i oružanog organizovanja u okviru društvene baze. U tom smislu čini sastavni deo oružanih snaga zemlje, a njeno organizovanje u celini je vezano za društvenu bazu. Organizuje se u komuni (opštini), organizacijama udruženog rada i mesnoj zajednici, a sastoji se od jedinica (borbenih sastava) i štabova.

Osnovne karakteristike prostorne dimenzije svode se, u suštini, na sledeće:

— postojanje velikog broja jedinica različitog sastava i jačine na celokupnom prostoru državne teritorije, čime je postignuto njegovo neposredno organizovanje i »pokrivenost« elementima borbene

organizacije. Radi se, naime, o najmasovnijem delu organizacije TO u okviru kojeg su i veoma značajni efektivni teritorijalne odbrane. Uslovno rečeno, prostorna struktura je neposredno vezana za teritoriju, odnosno društveno organizovani i fizički prostor. Ona nikada ne napušta svoj prostor i dejstvuje na njemu u svim uslovima, uključujući i situaciju u kojoj bi agresor privremeno zaposeo deo teritorije. Prirodno, to ne znači da ostajanje i neprekidnost prisustva na prostoru isključuju primenu odgovarajućih manevara, prikrivanja, maskiranja i drugih taktičkih postupaka;

— kao oblik oružanog organizovanja naroda prostorna struktura je široko otvorena prema najraznovrsnijim mogućnostima koje nudi prostor. Otvorena je, na primer, prema profesionalnim mogućnostima ljudi, omogućava najšire korišćenje njihovih znanja i naklonosti u oružanoj borbi, otvorena je prema obilju raznovrsne nevojne tehnike i sredstava koja se mogu efikasno koristiti u različitim situacijama i borbenim uslovima, otvorena je prema omladini, ženama, i ljudima različitih mogućnosti i sposobnosti;

— stvarna jačina prostorne strukture nikada nije definitivno određena, niti to može da bude. Nezavisno od toga što su njene dimenzije u miru određene — u ratu ona neprekidno »spontano raste«;

— za ovu dimenziju borbene organizacije TO može se reći da ima primarna svojstva jer je neposredno ugrađena u bazu sistema, na izvorima snaga, i na prostoru stalnog reprodukovanja sposobnosti naroda i oružanih snaga za život i borbu i u najtežim uslovima.

U okviru celine sistema OS, prostorna struktura borbene organizacije predstavlja onaj deo sistema kojim se OS, kao celina, inkorporiraju neposredno unutar organizma društva na celokupnom prostoru i na svim stepenima društvenog organizovanja. Ona se aktivno ispoljava na relacijama strategije, neposredno u domenu operatike i kontinuirano u okviru taktičkih dejstava. Objektivno, ona nije nikada izvan sistema PVO, protivdesantne i protivoklopne borbe, a posebno diverzantskih dejstava. Međutim, u sistemu borbene, protivobaveštajne i protivdiverzantske kontrole i zaštite teritorije ima posebno naglašenu ulogu, s obzirom na njena svojstva i mogućnosti.

Prostorna struktura TO je, pre svega, oblik oružanog organizovanja i samoorganizovanja naroda zbog čega se mora razmatrati u okviru celine sistema OS, a zatim i u okviru celine funkcioniranja sistema oružane borbe. Njena uloga je naročito vidljiva u četiri domena: a) u ostvarivanju kontinuiteta oružane borbe i suprotstavljanja agresoru; b) kao faktor ekonomije snaga; c) kao činilac koji višestruko multiplicira snage i sposobnosti jedinica na prostoru i u

borbi; d) kao organizovana osnova (baza, uporište) svim snagama i sastavima na određenom prostoru i u toku borbe u svim uslovima.

Posebno je interesantan problem obezbeđenja i održavanja *kontinuiteta oružane borbe i dejstava*. Kao što je već mnogo puta rečeno, kontinuitet oružane borbe nije moguće održati samo i isključivo snagama JNA. Razloga ima više: veličina njenih efektivna, njihova namena i način dejstva, odnos snaga u živoj sili i tehnici prema neprijatelju, i dr. Ako se ima u vidu da će JNA biti angažovana, pre svega, protiv glavnih snaga agresora i da će primiti glavni teret borbe, onda se nameće logičan zaključak da svaka jedinica JNA neće biti u stanju da vodi neprekidna dejstva u svim uslovima i za sve vreme rata. To, očito, neće moći ni glavnina i veći sastavi TO. Kada to tvrdimo, polazimo, pre svega, od našeg doktrinarnog stava o samom pojmu kontinuiteta oružane borbe. Kontinuitet oružane borbe shvatamo, naime, kao neprekidnost oružanih dejstava na frontu (liniji osnovnog borbenog dodira), na celokupnom prostoru pod kontrolom naših snaga (infiltracije, ubacivanja, VD i sl.), i na celokupnom prostoru u pozadini agresorovih snaga, uključujući i neprekidna dejstva u privremeno zaposednutim gradovima, odnosno u neposrednom rasporedu agresorovih snaga.

Prostorna struktura sa svojim mnoštvom naoružanih jedinica, grupa i pojedinaca, sastavljenih na najširoj osnovi od obveznika i dobrovoljaca različitog pola i uzrasta, prisutnih u svim gradovima i naseljima, sa neograničenim mogućnostima maskiranja i prikrivanja (gde je i za nas teško vidljiva granica »između vojske i naroda«) predstavlja onaj beočug u lancu kojim se celokupni sistem oružane sile i borbe zaokružuje i upotpunjava. Ona ima mogućnosti da bude tamo gde dejstvuju jedinice JNA i TO i gde ove nisu ona može da dejstvuje grupisano, kada je to potrebno i moguće, i raskinuto kada bude prinuđena na to i, konačno, ona nikada ne prekidna dejstva, a primenjivaće najraznovrsnije taktičke postupke: za-prečavanje, prepade, zasede, dejstva snajperima i sl. Ona će se neprekidno nalaziti u rejonima razmeštaja i rasporeda protivnika, pratiće i ometaće njegove pokrete svim raspoloživim sredstvima, a u »slobodnom lovu« uništavaće pojedince, grupe i dr. Celokupni sistem prostorne strukture prisiljavaće agresora da drži u neprekidnom borbenom naprezanju svoje snage i da ih konstantno iznurava i »omekšava«, stvarajući psihozu nesigurnosti među vojničkim i strateškim sastavom.

Mogućnosti prostorne strukture u ostvarivanju kontinuiteta oružane borbe nisu, međutim, samo u njenoj masi. Od ne manjeg zna-

čaja jesu i mogućnosti druge vrste, koje valja sagledati i organizovano koristiti. Ukazaćemo samo na neke od njih:

— kao što je već naglašeno, prostorna struktura raspolaže, osim osnovnog naoružanja, gotovo nepreglednim količinama raznovrsne »nevojne« tehnike i sredstava, kojih ima u obilju u proizvodnim organizacijama i u posedu građana;

— kvalifikaciona struktura, stručne sposobnosti i veoma veliki resursi raznovrsnih znanja naših ljudi predstavljaju faktor koji, sam po sebi, povećava efektivne mogućnosti prostorne strukture u oružanoj borbi, posebno u ostvarenju neprekidnog oružanog otpora u privremeno zauzetim gradovima. Kada govorimo o elementu naoružanja u prostornoj strukturi, ne mislimo samo na pištolje, puške, puškomitraljeze i bombe, već taj pojam proširujemo na *svako sredstvo* koje može uspešno da se upotrebi u borbi, i kojim se protivniku mogu naneti gubici u *ž/s* i *b/s*, odnosno kojim se ometa njegovo kretanje, održavanje veza, komandovanje i sl.

#### OSTVARENJE EKONOMIJE SNAGA<sup>1</sup>

Nije neophodno opširnije obrazlagati nužnost ekonomije snaga u ratu, kao ni tezu da se ekonomija snaga ne može postići bez odgovarajućeg strukturiranja sistema oružanih snaga. Istina, princip ekonomije snaga ne može se realizovati samo tim putem. Nužna je i izgradnja konsekventne teorije ratne veštine. Analizirajući ulogu prostorne strukture u realizovanju principa ekonomije snaga, ukazaću samo na jednu od mogućnosti, što ne znači da je ona i najznačajnija.

U svakoj prilici i u svim aktivnostima i postupcima, nezavisno od zadatka i načina dejstva koje jedinice primenjuju, sve komande će se neprekidno suočavati s problemom odliva i rasturanja snaga na različite zadatke obezbeđenja, snabdevanja, održavanja veza i dr. To su, na primer, zadaci iz domena borbenog obezbeđenja i osiguranja, osmatranja i izviđanja, pozadinskog obezbeđenja i opsluživanja, asanacije bojišta, prihvata i zbrinjavanja ranjenika, marševskih osiguranja i obezbeđenja, uređenja pravaca, zona, rejona i objekata dejstva, maskiranja (aktivnog i pasivnog) i prikrivanja pokreta, kontrole međuprostora, infiltracija u protivnikov raspored i pozadinu, i dr. Tome treba dodati i neprekidnu popunu gubitaka. Izvršavanje svih ovih (a i mnogih drugih) zadataka pretpostavlja angažovanje brojnog ljudstva, operativne armije (JNA) i manevarskih snaga teritorijalne

<sup>1</sup> Nije reč o čistoj ekonomsko-proizvodnoj i finansijskoj strani rata i oružane borbe, već o povećanju mogućnosti iskorišćavanja snaga i sredstava.

odbrane, što multiplicira u još većem obimu njihove napore i naprezanja. Otuda im nije i ne može da bude svejedno da li dejstvuju na borbeno organizovanom i »ispunjenom« ili na »praznom« prostoru.

Kakve su realne mogućnosti prostorne dimenzije u rešavanju ovog problema?

Prostorna struktura, sa postojećim sistemom štabova i jedinica i elementima organizacije za pozadinsko obezbeđenje i zbrinjavanje, zatim prostornim (organizovanim) teritorijalnim vezama, službom izviđanja, bezbednosti i samozaštite — u mogućnosti je, pre svega, da smanji rashode i preuzme mnoštvo zadataka i funkcija JNA i TO. Između ostalog, može da obezbedi veći stepen sigurnosti i ovim snagama dok borave na određenom prostoru, da smanji njihovo naprezanje na najmanju moguću meru, da se uključi u sve mere maskiranja, poveća domet i upotpuni sistem veza, obezbedi veću sigurnost i efikasnost obaveštajno-izviđačke aktivnosti, i sl.

Raznim oblicima borbene aktivnosti prostorna struktura se uključuje i u borbu za dobijanje u vremenu, usporavajući i otežavajući akcije i reagovanja protivnika. Konačno, time što popunjava gubitke neposredno na prostoru dejstava skraćuje ovaj proces po vremenu, što je od izuzetnog značaja sa stanovišta ekonomije snaga. Sve jedinice tzv. pokretnog tipa koristiće se prostornom strukturom i radi rasterećenja od suvišnih materijalnih sredstava i ratnog plena, ali će, isto tako, i pothranjivati svoje potrebe iz rezervi prostorne dimenzije.

#### PROSTORNA STRUKTURA MULTIPLICIRA SNAGU I SPOSOBNOST JEDINICA NA PROSTORU I U TOKU BORBE

Stvaranje uslova za povećavanje mogućnosti i sposobnosti jedinica na određenom prostoru tesno je povezano sa realizovanjem načela ekonomije snaga. Već bi se sada moglo postići mnogo više u organizacijsko-formacijskoj izgradnji i strukturiranju jedinica većih efektivnih mogućnosti ako bi se realnije i potpunije sagledale mogućnosti sadržane u okviru prostorne strukture. Moguće je, na primer, smanjiti opslužujuće i neborbene delove, a povećati borbene, odnosno količinu ili kvalitet naoružanja. To bi imalo za posledicu znatno rasterećenje združenih sastava u okviru JNA i TO, i povećalo njihovu pokretljivost. Dalje, već se naziru mogućnosti i u pogledu rasterećenja boraca i starešina većim angažovanjem prostorne strukture, a, osim toga, postoje i realni uslovi svođenja na minimum obaveze izdvajanja postojećih pešadijskih delova radi obezbeđenja rodovskih

sastava i jedinica, jer tu funkciju može da preuzme »pešadija« izvan sastava JNA i manevarskih snaga TO.

U sagledavanju stvarnih mogućnosti uvećavanja (multipliciranja) borbene sposobnosti jedinica na određenom prostoru i u svim borbenim uslovima, ukazaćemo samo na one elemente koji su vidljivi već na prvi pogled.

a) Borbeni elementi i jedinice prostorne strukture vezani su za prostor samo uslovno i relativno. Međutim, kada neka jedinica ili grupa jedinica JNA ili manevarske strukture TO dejstvuju na teritoriji (prostoru) opštine ili šireg regiona, odnosno na prostoru jednog ili više štabova mesnih zajednica, celokupna aktivnost snaga prostorne strukture je *podređena* cilju i zadatku date jedinice JNA ili TO.

b) Jedinice prostorne strukture mogu se grupisati i privremeno udruživati na osnovu različitih kriterijuma: u skladu s odlukom o opštem borbenom postrojavanju jedinica na određenom prostoru; prema sopstvenim unutrašnjim potrebama, planovima i rešenjima, i dr. Za vreme dejstava i dok traju boj ili operacija, one mogu pratiti manevar glavnih snaga, primenjujući one borbene postupke koji u datoj situaciji daju najoptimalnije rezultate. Njih jedino nije poželjno često i neopravdano »povlačiti« s jednog kraja na drugi, jer bi se na taj način prostor praznio u borbenom smislu i narušavao kontinuitet borbe. Uostalom, za tim nema ni potrebe jer će svaka jedinica, u svim uslovima i na svakom novom prostoru, biti prihvaćena i podržana od jedinica prostorne strukture koje tu postoje.

c) Nije reč samo o kvantitativnom povećavanju snaga i mogućnosti jedinica, već i o specifičnom novom kvalitetu, koji se, između ostalog, izražava i u tome što svi elementi prostorne strukture poznaju teritoriju i mogućnosti dejstava na njoj gotovo do najmanjih detalja, i što su svesni stvarnih mogućnosti i efekata korišćenja sredstava iz mesnih izvora.

#### PROSTORNA STRUKTURA U REALIZOVANJU RAZLIČITIH OBLIKA TERITORIJALNE PODRŠKE JEDINICAMA NA BOJIŠTU I PROSTORU DEJSTAVA

Celokupni sistem prostorne komponente ispoljava svoj uticaj u različitim domenima i s različitim intenzitetom. Može se čak reći da gotovo i nema područja oružane borbe u kojem se njen uticaj ne ispoljava u većoj ili manjoj meri.

*Obaveštajno-izviđačka podrška.* Prostorna struktura je tako organizovana i »razastrta« da obezbeđuje neprekidnu i punu opservaciju, nadgledanje i praćenje protivnika, čak do pojedinačnog prebrojavanja ljudi i sredstava, a podaci koje ona prikuplja imaju najveći stepen ažurnosti. Ovaj kompleks zadataka izvršava se organizovano, angažovanjem celokupne izviđačke organizacije — od obaveštajnog organa opštinskog štaba i MZ do izviđačkih grupa i pojedinačnih izviđača. Na taj način obezbeđuje se: stalno prikupljanje podataka o neprijatelju i njihovo saopštavanje višim stepenima komandovanja i, drugo, mogućnost svih jedinica da neposredno na licu mesta budu snabdevene najpotpunijim i najsvežijim podacima uključujući i sve promene i pojedinosti o stanju, mogućnostima i namerama neprijatelja.

*Borbena i bezbednosna podrška.* Veoma su brojni i raznovrsni zadaci koje prostorna struktura izvršava u domenu obezbeđenja borbene i bezbednosne podrške snagama JNA i TO na operativnom prostoru. Njeno učešće ostvaruje se naročito u sledećim domenima:

- obezbeđenju sigurnosti pokreta, manevra i marševa;
- obezbeđenju sigurnosti borbenih poredaka i postroja;
- olakšavanju sprovođenja i infiltracije jedinica u i kroz protivnički raspored neposredno na bojištu i kroz zone prepreka;
- učestvovanju u dezefektuiranju protivničkog sistema zaprećavanja i stvaranju mogućnosti za obilaženje prepreka.

Pošto već postoji (ili može da se lako infiltrira) u rasporedu protivnikovih snaga, prostorna struktura je objektivno u situaciji koja joj omogućava da ometa reagovanje agresora, usporava i otežava njegove akcije, narušava mu sistem komandovanja, dovodi ga u zabunu o stvarnim mogućnostima, jačini i manevru naših snaga, i sl. S njenom aktivnošću mora se, prema tome, računati i u realizovanju zadataka i planova operativnog maskiranja na različitim stepenima komandovanja.

*Podrška u ostvarivanju zadataka veza i realizovanju funkcije komandovanja* može da bude takođe veoma značajna. U savremenim uslovima ratovanja, naime, zahtevi za stalnim i neprekidnim vezama postaju sve aktuelniji i naglašeniji. Slika bojišta, kakvu predstavljamo, biće sve složenija i sve manje će podsećati na minuli rat. Čak ni fizionomija borbenih postroja neće imati mnogo sličnosti s borbenim porecima koji su primenjivani u II svetskom ratu i kasnije. U našim uslovima, na poprištu dejstava uvek će biti mnoštvo učesnika, jedinica i borbenih grupa, koje neće pripadati istoj organskoj celini, dubina borbenih poredaka biće znatno veća i proteza-

će se od linije osnovnog sudara unapred u raspored i pozadinu protivnikovih snaga, odnosno unazad u sopstvenu dubinu. Jedinice iste organske celine, isto tako, neće imati sabijene borbene postroje što će u još većoj meri usložavati problem povezivanja, veze i komandovanja. U takvoj situaciji prostorna struktura sa svojom organizacijom veza, kurirskim mrežama, signalnim i drugim sredstvima i uređajima može biti od velike pomoći svim jedinicama i komandama, posebno u određenim fazama kada je neophodno »radio-ćutanje«, odnosno kada dođe do prekida ili narušavanja postojećeg sistema veza sa pojedinim elementima borbenog poretka. Manje grupe i pojedinci koji izgube vezu sa glavinom svoje jedinice mogu preko veza prostorne strukture ponovo da se povežu i uklope u jedinice kojima pripadaju.

Osnovu prostorne organizacije veza čini mreža kurirskih stanica, koja povezuje štabove i jedinice u okviru opštine i mesne zajednice, i kurirska mreža između sela i naselja, odnosno rejona u okviru velikih gradova. Opremljenost ove organizacije je različita; od pešaka, konjanika, biciklista, motociklista do automobila. U sklopu organizacije veza mogu se organizovati i signalne stanice koje bi funkcionisale na osnovu ugovorenog sistema zvukovnih, vizuelnih i drugih signala. Posebne obaveze mogu preuzeti radio-amaterske organizacije i radio-sredstva kratkog i ultrakratkog dometa sistema »toki-voki« i sl.

*Podrška u domenu pozadinskog obezbeđenja* javlja se kao posebno interesantan oblik aktivnosti teritorijalne prostorne komponente. U njenom okviru, kao što je poznato, uspostavljen je veoma razuđen sistem organizacije pozadinskog obezbeđenja. Između ostalog, organizovani su teritorijalni centri pozadinskog obezbeđenja s mnoštvom odeljaka i elemenata u okviru mesnih zajednica, ali se njihova funkcija ne svodi samo na obezbeđenje dejstava i borbenih aktivnosti jedinica prostorne strukture, već i na pružanje podrške i oslonca *svim jedinicama* koje dejstvuju na teritoriji, bez obzira na njihovu organizacijsko-formacijsku pripadnost. Radi ilustracije obima i stvarnih mogućnosti koje prostorna struktura može da preuzme u ovom pogledu, dovoljno je ukazati samo na nekoliko područja pozadinskog obezbeđenja u kojima njen doprinos može da bude od izuzetnog značaja:

- pomoć u transportu, prenosu i doturu materijala jedinicama;
- evakuaciju oštećenih sredstava i tehnike, i evakuaciju ranjenika i povređenih, uključujući i pružanje prve pomoći;
- dopunu materijalnih rezervi jedinica u toku dejstava iz sopstvenih izvora;

— prikupljanje sredstava i materijala neposredno na prostoru izvođenja dejstava i pružanje podrške jedinicama na bazi korišćenja sredstava iz mesnih izvora i »nevojne« tehnike;

— asanaciju bojišta, prikupljanje i sklapanje materijala, ubojnih sredstava i opreme;

— prihvrat suvišnog materijala iz jedinica, i prihvrat sredstava iz ratnog plena;

— neposredno ojačavanje i pomaganje pozadinske organizacije jedinica i stvaranje uslova za njen efikasan rad.

## ZAKLJUČAK

Ova relativno kratka skica i analiza imala je za cilj ne samo da ukaže na jedan od najznačajnijih domena sistema TO o kojem se do sada nedovoljno raspravljalo već i da podstakne na širu raspravu. Kao što je već rečeno, tzv. prostorna dimenzija borbene organizacije TO kao specifičan i autentičan oblik borbenog i oružanog organizovanja u okviru izgradnje jedinstvenog sistema OS nije nikakav ekstenzivan oblik vojne organizacije, niti ga u tom značenju treba shvatiti. Ako ovu dimenziju borbenog i oružanog organizovanja posmatramo u realnom odnosu vremena i prostora, i ako je povežemo sa prirodom i suštinom socijalističkih samoupravnih odnosa koji determinišu naš sistem odbrane, doći ćemo do zaključka da ona, i kada bi se to htelo, ne može da bude »manuelna« i »nemoderna«, jer se konstituiše u modernom vremenu, za savremene uslove ratovanja, i kao deo ukupnog modernog sistema OS.